Кіркоська І. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГРАМАТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕДАВАННЯ ФУТУРАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ В НАУКОВОМУ СТИЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено лінгвостилістичному дослідженню категорії футуральності в науковому стилі французької мови.

Метою статті було розглянути семантико-структурні особливості наукового стилю, встановити різні типи футуральної семантики, що наявні в ньому, здійснити лінгвостилістичний аналіз засобів футуральної семантики наукового стилю французької мови, виявити засоби мовної об'єктивації зазначеного стилю. Футуральна ситуація у статті виступає як семантико-синтаксична структура, що передає узагальнений смисл ймовірної дії/події в майбутньому та має чітко визначені ознаки.

Було встановлено, що в науковому стилі французької мови виокремлено дві форми футуральної семантики – «майбутнє-домовленість» та «майбутнє подальшого викладу матеріалу». Серед характерних рис науково-популярних текстів, що пов'язані з морфологією, варто назвати наявність пасивної форми дієслова, де необов'язково зазначений діяч, неособових форм дієслова та вживання форм категорії футуральності в гіпотетичному модальному значенні.

Для передавання семантики «майбутнього-домовленості» серед форми категорії футуральності, окрім теперішнього футурального (*Présent*), домінують також модальні конструкції, що передають різні аспектуальні відтінки виконання загальної майбутньої дії. Для цього виду футуральної ситуації притаманні форми *Impératif* зі значенням заохочення до спільної дії. Основною функцією цієї футуральної ситуації є програмувальна, що забезпечує налаштування читача на сприйняття наукової тематики.

Модальні конструкції зі значенням потреби та форми *Impératif-заохочення*, *Impératif-спонукання* передають «майбутнє-подальшого викладу матеріалу». Особливістю цього виду футуральної ситуації є вживання дієприкметника минулого часу (*Participe passé*) в значенні футурального презенса. Для обох футуральних ситуацій є однаково вживаними форми *Futur simple*, *Futur antérieur*, *Conditionnel*. Цей вид футуральної ситуації виконує супровідну, авторську функцію й забезпечує логічну зв'язаність цілісного сприйняття складного наукового тексту.

Ключові слова: категорія футуральності, науковий стиль, футуральна семантика, футуральний презенс, майбутнє-домовленість, майбутнє подальшого викладу матеріалу, модальні конструкції.

Постановка проблеми. У франкомовній науковій літературі для позначення поняття футуральності вживають термін «проспективність» (*prospectivité*) або «*le temps futur ou hypothétique*» [11; 12; 14]. А.-М. Сілетті, проводячи порівняль-

не дослідження засобів вираження категорії футуральності в італійській та французькій мовах, пропонує термін «*futurité*», який, на нашу думку, за своїм змістом позначає швидше поняття «майбутність», аніж сукупність граматичних засобів для його вербалізації [15, с. 197]. Дослідниця зазначає, що всі наявні визначення футуральності, що визначають її як час, який слідує за моментом мовлення, стосуються лише окремого значення *Futur simple*. У дійсності основним значенням цієї форми є не темпоральне, а сукупність модальних значень [15, с. 199].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До середини 60-х років минулого століття спроби вивчення категорії футуральності переважно здійснювали з позиції *логіко-граматичного підходу* [3; 7; 9; 13]. Потрачтування категорії футуральності як логіко-граматичної категорії дає змогу вивчати її як синтаксичну категорію, що виформовує предикативність речення та є формою людського мислення, яка відбиває реальні/нереальні зв'язки між певними явищами дійсності та має морфологічні засоби вираження. Однак за такого підходу не враховано стилістичний і семантико-прагматичний аспект уживання висловлень, що мають проспективний характер. До того ж у цих дослідженнях ототожнено поняття власне футуральності та проспективності [1; 2; 6].

Метою статті було розглянути функціональні та стильові особливості категорії футуральності в науковому стилі французької мови.

Реалізація зазначеної мети спиралась на кілька окремих завдань:

- розглянути семантико-структурні особливості наукового стилю;
- встановити різні типи футуральної семантики, що наявні в ньому;
- здійснити лінгвостилістичний аналіз засобів футуральної семантики наукового стилю французької мови;
- виявити засоби мовної об'єктивації зазначеного стилю.

Виклад основного матеріалу. Науковий стиль реалізує, передусім, інтелектуально-комунікативну функцію, оскільки основним його завданням є передавання наукового знання, наукового пізнання, що завжди орієнтоване на комунікацію [5, с. 33]. Сферою використання наукового стилю є наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта. Це стиль наукових праць із різних галузей науки і техніки, виробничого й господарського життя, навчальної літератури, науково-популярних видань, що характеризується широким використанням абстрактних понять, наукових і технічних термінів, номенклатурних назв. Оскільки він обслуговує професійно-на-

укову сферу, основною метою науковця є об'єктивний, зрозумілий, доказовий, точний і неупереджений виклад інформації, що має впливати не на почуття, а на розум і свідомість читача [8, с. 39]. Науковий стиль кваліфікують як функціональний різновид літературної мови, яким послуговуються для пізнавально-інформативних потреб у царині науки та техніки. Основне призначення наукового стилю – «служити для повідомлення про результати досліджень, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, систематизацію знань, виклад матеріалу, представлення одержаних результатів суспільству» [4, с. 284], тобто констатувати, повідомляти, інформувати, узагальнювати, систематизувати, аргументувати ідеї та гіпотези, що є однією з функцій категорії футуральності.

Науковий стиль поділяють на такі основні підстили: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний і науково-технічний. Зберігаючи основні ознаки стилю, кожен із підстилів і жанрів характеризується своїми особливостями використання мовних засобів.

Для всіх підстилів наукового стилю характерне домінування позачасового змісту висловлення. Зокрема, власне науковий підстиль репрезентують монографії, дисертації, реферати, статті, наукові доповіді, рецензії, основою яких є витлумачення та аргументація актуальності, новизни дослідження, мети, завдання, основної частини, висновків та перспектив подальшої наукової праці. Науково-популярний підстиль представляють книги та статті, підґрунтям яких є факти, положення, які непідготовлений читач сприймає як істинні. Науково-навчальний підстиль вербалізують підручники, лекції, складником яких є аргументований виклад інформації.

Для наукового стилю характерне вираження категорії футуральності здебільшого за допомогою *Présent* та дієслівних конструкцій, що передають такі фази перспекції, як задум, потреба, вимушеність, ймовірність, готовність, доцільність або запланованість, у прескрептивній частині дослідження, що передається відповідними лексичними засобами, наприклад:

– ...le lecteur **a besoin de connaître** les bases du protocole expérimental dès le début,

– **Mon intention, de nouveau, n'est pas de fournir un inventaire mais plutôt d'aider le lecteur à identifier** les problèmes qu'il ou qu'elle **peut** rencontrer

– ...l'identité des auteurs qui arrivent à ces conclusions (et la distinction **peut être** importante) est évidente à la forme active mais **prête à confusion** à la forme passive.

– Rédacteurs **puisse conduire** à des invitations pour participer à des sociétés nationales, un comité de rédaction, ou à un groupe de travail.

В описі наукового процесу досить нерідким явищем є вживання дієслів із семантичним ядром «бажання» *désirer, vouloir* та інших, наприклад:

– Je **désire** également savoir si l'article est important... Celles-ci portent à la fois sur des notions larges et des notions précises, sont parfois substantielles et parfois marginales, portent souvent sur des citations que je **veux** ...une annotation récente était: «v (témoin) pour? protocole V/P comparable», ce qui signifie que je **veux contrôler** la référence (1).

Крім змішаної форми футурального контексту, науковий стиль французької мови має і специфічні форми своєї мовної репрезентації. Наукове мовлення характеризується вживанням форм категорії футуральності, що мають значення «майбут-

нього-домовленості». Нижче наведено приклад із підручника з математики, в якому подано системний опис математичної теорії для її подальшого аналізу, наприклад:

La relation d'ordre $\leq$ entre les nombres est binaire puisque'elle permet de comparer deux nombres. Toutefois il existe aussi des relations ternaires ou plus; Considérons l'énoncé: si x et y sont des vecteurs de R ...; Soient a et b deux réels; si $f: [a, b] \rightarrow R$ est continue et si $f(a) < 0$ et $f(b) > 0$ alors il existe $x_0 \in [a, b]$ tel que $f(x_0) = 0$; soient $f: R \rightarrow R$; supposons que f est partout dérivable; Si on développe symboliquement l'existence et unicité de l'inverse sur les réels on obtient ... (3, p. 16).

З уривка зрозуміло, що «майбутнє-домовленість» виявлено в конструкціях «дієслово + конкретизатор» – *supposons que f...* (припустімо), *il existe x0...* (наявне), *Soient a et b deux réels* (хай a дорівнює b).

Науковий стиль викладу матеріалу характеризується стилістикою рекомендаційного спрямування, що залишає місце для дискусії. Такий стиль може передаватися пом'якшеною формою *Impératif, Futur antérieur* зі значенням гіпотетичного результату в майбутньому та безособовими зворотами, наприклад:

Entraînez-vous à le faire pour bien comprendre chacun des exemples proposés.

Remarque: le 7-(hydroxyméthyl) décanol-1,8-diol aurait pu être nommé 7-(1-hydroxyméthyl) décanol-1,8-diol mais lorsqu'un numéro est évident (aucun autre ne serait possible), il est recommandé de l'omettre (2, p. 10).

Випадки вживання в наукових текстах пасивної форми дієслова пояснюємо тим, що під час опису механізму, процесу, структури увагу зосереджено на цих об'єктах, а не на виконавцях дії, наприклад:

Le numéro le plus petit possible doit être attribué à une liaison multiple, peu importe qu'elle soit double ou triple (2, p. 11).

Отже, значення «майбутнього-домовленості» не є власне часовим значенням, а є композиційним прийомом, чие використання виходить за межі однієї національної мови й має характер певної традиції в мові науки.

Наступним видом футуральної семантики є «майбутнє подальшого викладу матеріалу». Цей вид, виконуючи налаштувальну функцію, трапляється на початку або наприкінці монографії, статті, розділу, коли повідомляється про подальший виклад теми, та має на меті підсумувати певну логічно оформлену або останню частину дослідження.

...on les retrouvera également au chapitre suivant; Considérons la phrase; Reprenons par exemple la première implication; Pour faire une démonstration il faut d'abord avoir les idées claires sur ce qu'il faut démontrer; Utilisé en général pour démontrer une égalité, mais pas seulement, il s'agit d'une suite d'équations aboutissant (3, p. 6).

Показники, що уточнюють значення «майбутнього подальшого викладу матеріалу», відрізняються від темпоральних показників, які впливають на часові значення форм категорії футуральності в художньому стилі, що сприяють виявленню таких ознак, як одиничність, повторюваність, постійність дії. У науковому мовленні конкретизатори на зразок *on les retrouvera ... au chapitre suivant, Considérons la phrase, Reprenons par exemple* характеризовано швидше просторовою ознакою. Вони зазначають, де читач зустрине певне положення, розв'язання або опис.

Функціонування форм категорії футуральності в науковому стилі французької мови характеризується появою не лише позачасового, але й власне майбутнього значення (загально-го, проспективного, інтенціонального), хоч це відбувається досить рідко. Частіше за все воно трапляється в прикінцевих, резолютивних частинах робіт під час зазначення перспектив розвитку тих чи тих наукових напрямів, явищ, розроблень, а також для характеристики певних властивостей або ознак предмета, які наявні вже в момент написання роботи і виникатимуть у майбутньому, наприклад: *Dans les chapitres suivants, nous aborderons les questions suivantes: quelles perspectives, quel impact et comment prendre les bonnes décisions?*

На думку Н. Шумарової, значення «майбутнього-домовленості» та «майбутнього подальшого викладу матеріалу» є ніби перехідним моментом, що поєднує два значення [10]. Ці значення не є власними часовими значеннями, оскільки їхнє використання є композиційно мотивованим, але, втім, зберігають, особливо в значенні «майбутнього подальшого викладу матеріалу», певний елемент майбутнього щодо моменту написання або читання роботи. Діапазон темпоральних показників у науковому стилі є вужчим, ніж у художньому, а самі конкретизатори окремих значень відрізняються значною одноманітністю у вираженні якісної характеристики дії і певної спільності лексичного значення: науковий стиль (*souvent, parfois, toujours, d'habitude*); художній стиль (*en avenir, dans quelque jours, bientôt* etc.).

У науковому стилі, на відміну від художнього, співвідношення різних часових форм (теперішнє – майбутнє, минуле – майбутнє) не завжди створює ефект перспективи розвитку дії. Для виявлення основного проспективного значення форм КФ важливим є не лише співвідношення часових форм всередині речення, але й позалінгвістичні чинники, зокрема цільова настанова автора та потреба наукового прогнозування.

Функціонування форм категорії футуральності має свої особливості в науковому стилі, де часова форма використовується не для характеристики часу, а для характеристики якості або властивості. Якщо в художньому творі зміна дієслівних форм часу є не лише стилістичним, але й композиційно значущим елементом, то зміна часового плану в науковому стилі є звичайним засобом викладу матеріалу, який зумовлений традицією [10].

Отже, формам майбутнього часу сучасної французької мови властивий широкий спектр модальних і прагматичних функцій, що представлені в різних функціональних стилях французької мови. У кожному стилі мовлення категорія футуральності виконує низку функцій, які здебільшого притаманні для окремишнього стилю та впливають на функцію власне категорії футуральності. Особливі стилістичні форми категорії футуральності трактуємо як форму «футуральні ситуації».

«Футуральну ситуацію» визначаємо як семантико-синтаксичну структуру, що передає узагальнений зміст ймовірної дії/події в майбутньому та має такі ознаки:

- значення майбутньої перспективної дії/події, яка характеризується семантикою нейтральної або ітенціональної проспективності, що матиме або не матиме місце в близькому або віддаленому майбутньому;

- наявність граматичних засобів, що передають футуральність зі значенням бажання/декларації або проспективну модальність із відтінками різних значень, що входять до семантики наміру;

- наявність в семантичному значенні однієї чи більше ментальних сфер категорії футуральності (категоричного твердження, гіпотетичності, спонукальності тощо).

Кожен стиль французької мови має свою номенклатуру «футуральних ситуацій», що закріплені за різними функціональними стилями.

Висновки. У науковому стилі французької мови виокремлюємо дві форми футуральної семантики – «майбутнє-домовленість» та «майбутнє подальшого викладу матеріалу». Серед характерних рис науково-популярних текстів, що пов'язані з морфологією, варто назвати наявність пасивної форми дієслова, де не обов'язково зазначений діяч, неособових форм дієслова та вживання форм категорії футуральності в гіпотетичному модальному значенні.

У науковому стилі характерним є вживання форм теперішнього часу дієслова, які, характеризуючи досліджуване явище, мають позачасове значення. Позачасового значення набувають і форми майбутнього часу. Чергування форм теперішнього й майбутнього часів в інших стилях робить мову образною, «малювничною», в науковому ж стилі чергування форм теперішнього й майбутнього часів фіксують закономірність явища, що посилюється контекстом.

Для передавання семантики майбутнього-домовленості (*supposons que f...*) серед форм категорії футуральності, окрім теперішнього футурального (*Présent*), домінують також модальні конструкції, що передають різні аспектуальні відтінки виконання загальної майбутньої дії. Для цього виду футуральної ситуації характерні форми *Impératif* зі значенням заохочення до спільної дії. Основною функцією цієї футуральної ситуації є програмувальна, що забезпечує налаштування читача на сприйняття наукової тематики.

Модальні конструкції зі значенням потреби та форми *Impératif-заохочення*, *Impératif-спонування* передають майбутнє подальшого викладу матеріалу (*envisagé comme, Considérons la phrase*). Особливістю цього виду футуральної ситуації є вживання дієприкметника минулого часу (*Participe passé*) в значенні футурального презенса. Для обох футуральних ситуацій є однаково вживаними форми *Futur simple, Futur antérieur, Conditionnel*. Цей вид футуральної ситуації виконує супровідну, авторську функцію й забезпечує логічну зв'язаність цілісного сприйняття складного наукового тексту.

Перспективами подальших досліджень є вивчення особливостей функціонування категорії футуральності в офіційно-діловому, художньому та публіцистичному стилях французької мови, а також з'ясування функціонально-стильових особливостей категорії футуральності в різних типах дискурсу.

Література:

1. Багвалинский язык : Грамматика. Тексты. Словари / ред.-сост. А.Е. Кибрик, ред. К.И. Казенин, Е.А. Лютикова, С.Г. Татевосов. Москва : Наследие, 2001. 930 с.
2. Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів : ПАІС, 2005. 264 с.
3. Бондарко А.В. Категория временного порядка и функции глагольных форм вида и времени в высказывании (на материале русского языка). *Межкатегориальные связи в грамматике* / отв. ред. А.В. Бондарко. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 1996. 231 с.
4. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 140 с.
5. Іщенко Н.Г., Ліпінська В.В. Лексико-граматичні домінанти наукового тексту. *Вісник Національного технічного університету Укра-*

іни «Київський політехнічний інститут». 2013. Серія : Філологія. Педагогіка. Вип. 1. С. 32–42.

6. Логунов Т.А. Аналитические формы будущего времени как лингвистический феномен: на материале английского и русского языков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Кемерово, 2007. 231 с.
7. Лухт Л.И. Глагол. Сравнительно-сопоставительная грамматика романских языков. Проблема структурной общности. Москва : Наука, 1972. С. 264–337.
8. Мозговий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс : навч. посібник для студ. вузів. Київ : Центр навчальної літ., 2006. 591 с.
9. Реферовская Е.А. Лингвистические исследования структуры текста. Ленинград : Наука, 1983. 216 с.
10. Шумарова Н.П. Формы будущего времени в функциональных стилях русского языка в сопоставлении с украинским (несовершенный вид) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Киев, 1980. 20 с.
11. Boone A., Joly A. Dictionnaire terminologique de la systématique du langage. Paris – Montréal : L'Harmattan. 1986. 443 p.
12. Chaurand J. Nouvelle Histoire de la langue française. Paris : Editions du Seuil, 1999. 816 p.
13. Cohen M. Le subjonctif en français contemporain. Paris, 1965.
14. Pellat J.-C. Quelle grammaire enseigner? Paris : Hatier, 2017. 286 p.
15. Silletti A.M. L'expression de la futurité dans un corpus de la presse franco-italienne. *Revue québécoise de linguistique*. 2009. Vol. 33. № 1. P. 197–215.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Hoppin F.G. Comment je critique un article scientifique original. *Revue des Maladies Respiratoires*. 2003. Vol 20. № 5-C1. P. 671–678.
2. Chimie organique. Plan du cours. 54 p. URL: https://perso.crans.org/deramo/13/chimie/2_orga.pdf
3. Regnier L. Mathématiques discrètes. 25 octobre 2010. 51 p. URL: <https://www.i2m.univ-amu.fr/perso/laurent.regnier/enseignement/MD1/cours.pdf>

Kirkovs'ka I. Stylistic peculiarities of the grammatical means, conveying the future meaning in the French scientific prose style

Summary. The article under consideration focuses on the linguo-stylistic study of the category of futurity in the French scientific prose style.

The aim of the article has been to investigate the semantic-structural peculiarities of the scientific prose style, to define the types of semantics of futurity in it, to carry out the linguo-stylistic analysis of the means of semantics of futurity in the French scientific prose style, to detect the means of linguistic objectivization of the style mentioned above. The futural situation is seen in the article as a semantic-syntactical structure, conveying the generalized sense of the probable action/event in the future and characterized by explicitly stated features.

It has been concluded that two forms of the semantics of futurity are distinguished in the French scientific prose style: “future-arrangement” and “future of further statement of the material”. Among the typical features of the popular science texts, dealing with morphology, the passive verb with the doer, who may not be mentioned, impersonal verbs and the category of futurity forms usage with hypothetical modal meaning are to be specified.

To convey the semantics of “future-arrangement” apart from Present Futural (*Présent*), the modal constructions, conveying various aspectual nuances of general future action carrying out, prevail among the category of futurity forms. The forms of *Impératif* with the cooperation motivation meaning are characteristic of this type of the semantics of futurity. The major function of this semantics of futurity is the programming one, letting the reader perceive the science terminology.

Modal constructions with the meaning of need and the *Impératif-motivation* and *Impératif-inclination* forms are used to convey the “future of further statement of the material”. The peculiarity of this type of the semantics of futurity is the usage of the Past Participle in the meaning of the Present Futural. Both types of the semantics of futurity use the forms of *Futur simple*, *Futur antérieur*, *Conditionnel*. This type of the semantics of futurity has the auxiliary authorial function and is responsible for the logical consistency of the complicated science text perceptual unity.

Key words: category of futurity, scientific prose style, semantics of futurity, Present Futural, future-arrangement, future of further statement of the material, modal constructions.